

Izvorni znanstveni članak /

Original scientific paper

Prihvaćeno: 26.1.2016.

Dijana Dvornik

Osnovna škola Spinut, Split

KNJIŽEVNOUMJETNIČKI TEKST KAO POTICAJ U RAZVOJU GOSPODARSKE DIMENZIJE GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U NIŽIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE

Sažetak: *Gospodarska dimenzija jedna je od šest strukturnih dimenzija Građanskog odgoja i obrazovanja. Sadržaji gospodarske dimenzije uključuju odgovorno gospodarstvo, poduzetnost i poduzetništvo, pravo na učenje za konkurentnost na tržištu i zaštitu potrošača. Budući da se kurikulum Građanskog odgoja i obrazovanja provodi i međupredmetno, u radu se želi prikazati mogućnost povezivanja nastave književnosti sa sadržajima Građanskog odgoja i obrazovanja. Analiza čitanaka za niže razrede osnovne škole upućuje na književnoumjetničke tekstove kojima se potiče razvoj gospodarske dimenzije. Tekstovi su podijeljeni prema zadanim temama (ishodima učenja): odnos rezultata učenja i uloženog truda, poduzetnost, novac i štednja, prava potrošača - reklama i zanimanja ljudi. Odabrani književnoumjetnički tekstovi poslužit će kao primjeri u ostvarivanju ciljeva gospodarske dimenzije Građanskog odgoja i obrazovanja kroz nastavu književnosti s naglaskom na metodičke mogućnosti.*

Ključne riječi: *gospodarska dimenzija, književnoumjetnički tekst, čitanka, metodičke mogućnosti*

1. Uvod

Nakon eksperimentalne provedbe i praćenja *Kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja* te neuspjelog uvođenja kao obveznog predmeta u okviru *Nastavnog plana i programa*, Građanski odgoj i obrazovanje uvodi se u osnovne i srednje škole na temelju preporuke Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta u školskoj godini 2014./2015. kao *Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja*. Ostvarivanje sadržaja planira se međupredmetnom i interdisciplinarnom provedbom kroz postojeće predmete i izvanučioničku nastavu, a temelji se na načelu racionalizacije, integracije i korelacije sadržaja (*Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja*, 2014: 2-3). Sadržaji Građanskog odgoja i obrazovanja raspoređeni su u šest međusobno višestruko povezanih strukturnih dimenzija: ljudskopravnu, političku, društvenu, kulturnu, gospodarsku i ekološku. Život i rad u suvremenom društvu brzih promjena zahtijeva nova znanja, vještine, sposobnosti, vrijednosti i stavove, tj. nove kompetencije pojedinca,¹ a provedba sadržaja gospodarske dimenzije Građanskog odgoja i obrazovanja omogućuje puni razvoj građanske kompetencije i kompetencije inicijativnosti i poduzetnosti.² Građanska kompetencija odnosi se na aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge, a inicijativnost i poduzetnost na sposobnost pojedinca da preuzima inicijativu te da ideje pretvori u djelovanje. Uz razvoj navedenih kompetencija, cilj je gospodarske dimenzije odgoj odgovornih građana – potrošača i osvještavanje njihovih prava „jer obrasci potrošnje imaju veliki utjecaj na društvo, gospodarstvo i tržište rada“ (*Modul Zaštita potrošača. Priručnik za učitelje*, 2009: 7).³

Međupredmetna provedba upućuje nas na promišljanje o mogućnostima povezivanja sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja sa sadržajima Hrvatskoga jezika. Prema načelu unutarpredmetne i međupredmetne povezanosti, nastava je književnosti često u suodnosu s ostalim nastavnim područjima Hrvatskoga jezika, ali i s drugim nastavnim predmetima jer „književnost otkriva nove svjetove (proširuje obzore), pruža doživljavanje ljepote, otkrivanje novih istina o sebi i svijetu“ (Rosandić, 2005: 80). Književnost obrazuje, ali i odgaja jer se kroz književna djela razvijaju duhovne, moralne, socijalne i estetske vrijednosti.

1 Nacionalni okvirni kurikulum navodi osam temeljnih kompetencija: komunikacija na materinskomu jeziku, komunikacija na stranim jezicima, matematička kompetencija i osnovne kompetencije u prirodoslovlju i tehnologiji, socijalna i građanska, učiti kako učiti, kulturna svijest i izražavanje, inicijativnost i poduzetnost i digitalna kompetencija.

2 Potrebno je razlikovati pojmove poduzetnost i poduzetništvo. Prema Anićevu Rječniku hrvatskoga jezika poduzetnost je osobina onoga koji je poduzetan, a poduzetništvo je djelatnost poduzetnika. Poduzetan je onaj koji se zna i hoće prihvatiti čega u pravo vrijeme, snalažljiv, vješt u praktičnoj provedbi ideja, a poduzetnik je onaj koji obavlja radove prema programu i ugovoru; vlasnik poduzeća (Anić, 1991: 483).

3 Agencija za odgoj i obrazovanje 2009. godine izradila je kurikulum za modul Zaštita potrošača u kojem se ističe da odgoj i obrazovanje za zaštitu potrošača treba pružiti potporu potrošačima u stjecanju znanja o potrošačkim uslugama i dobrima, o međuovisnoj ulozi potrošača i gospodarstva i potrošnje, u razvijanju vrijednosti te primjeni naučenoga u životu.

Suvremeni pristupi odgoju i obrazovanju, utemeljeni na razvoju kompetencija, uz znanja i vještine jasno utvrđuju i vrijednosti i stavove. Razvijanje vrijednosti dugotrajan je proces, ali što je čovjek mlađi, to mu je lakše razviti stav ili vrijednost (Modul, 2009: 9). Budući da stavovi nisu urođeni, nego se oblikuju tijekom razvoja pojedinca, na njihovo formiranje možemo utjecati porukama književnoumjetničkih tekstova. Kada govorimo o sadržajima gospodarske dimenzije, tekst je predložak kojim se oblikuju učenički stavovi i vrijednosti vezani uz inovativnost, poduzetnost, kreativnost, ustrajnost i samostalnost. Čitanka kao temeljni udžbenik književnosti i „svojevrna antologija književnoumjetničkih tekstova različite tematske i vrstovne usmjerenosti“ (Rosandić, 2005: 161) otvara brojne mogućnosti za znanstvena istraživanja o književnoumjetničkom tekstu kao poticaju u međupredmetnom povezivanju.

2. Metodologija istraživanja

Problemi istraživanja

Problem rada je analiza književnoumjetničkih tekstova u čitankama za niže razrede osnovne škole kojima se potiče razvoj učenika kao poduzetnih, inovativnih, kreativnih i samostalnih pojedinaca. Analiziraju se književnoumjetnički tekstovi čiji naslovi izrijekom ili posredno upućuju na problem istraživanja.

Cilj i zadatci istraživanja

Cilj je rada uputiti na mogućnost povezivanja gospodarske dimenzije Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom književnosti, a analizom se žele dobiti odgovori na sljedeća pitanja: Kolika je zastupljenost tekstova u čitankama s temama (ishodima učenja) gospodarske dimenzije: odnos rezultata učenja i uloženog truda, poduzetnost, novac i štednja, prava potrošača – reklama i zanimanja ljudi? Kako su tekstovi tematski povezani sa sadržajem gospodarske dimenzije? Kako zadatci i pitanja iz ponuđenoga metodičkog instrumentarija mogu poticati razvoj osobina ličnosti te znanja, vještine i stavove potrebne za djelovanje pojedinca kao uspješne poduzetne osobe? Koja su dodatna metodička rješenja u poticanju učenika?

Istraživački uzorci

Od ukupno 21 čitanke za drugi, treći i četvrti razred osnovne škole⁴ analizira se njih dvanaest. Čitanke su navedene prema abecednom redu prezimena autora:

Budinski, V. – Franjčec, K. - Zelenika Šimić, M. – Lukas, I.: *Od slova do snova 2. Čitanka za drugi razred osnovne škole*, Profil, Zagreb, 2014.

Budinski, V. – Franjčec, K. – Veronek Germadnik, S. - Zelenika Šimić, M. – Lukas, I.: *Od slova do snova 3. Čitanka za treći razred osnovne škole*, Profil, Zagreb, 2014.

Budinski, V. – Franjčec, K. – Veronek Germadnik, S. - Zelenika Šimić, M. – Lukas, I.: *Od slova do snova 4. Čitanka za četvrti razred osnovne škole*, Profil, Zagreb, 2014.

Centner, S. – Peko, A. – Pintarić, A. – Bakota, L. – Majdenić, V.: *Moja staza 2. Čitanka za drugi razred osnovne škole*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.

Centner, S. – Peko, A. – Pintarić, A. – Bakota, L. – Majdenić, V.: *Moja staza 3. Čitanka za treći razred osnovne škole*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.

Centner, S. – Peko, A. – Pintarić, A. – Bakota, L. – Majdenić, V.: *Moja staza 4. Čitanka za četvrti razred osnovne škole*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.

Marjanović, V. – Škribulja, A. - Gabelica, M. – Gredelj, R.: *Hrvatski na dlanu 2. Čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za drugi razred osnovne škole*, Profil, Zagreb, 2014.

Marjanović, V. – Škribulja, A. - Gabelica, M. – Gredelj, R.: *Hrvatski na dlanu 4. Čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za četvrti razred osnovne škole*, Profil, Zagreb, 2014.

Težak, D. - Polak, S.: *Carstvo riječi. Čitanka i jezični udžbenik za treći razred osnovne škole*, Alfa, Zagreb, 2014.

Zalar, D. – Dvornik, D. – Petruša, F.: *Kuća Svemoguća. Čitanka za 2. razred osnovne škole*, Alfa, Zagreb, 2014.

Zalar, D. – Dvornik, D. – Petruša, F.: *Kuća Igrajuća. Čitanka za 3. razred osnovne škole*, Alfa, Zagreb, 2014.

Zalar, D. – Dvornik, D. – Petruša, F.: *Kuća Putujuća. Čitanka za 4. razred osnovne škole*, Alfa, Zagreb, 2014.

⁴ Ministarstvo obrazovanja, znanosti i sporta: Katalog odobrenih udžbenika i pripadajućih nastavnih sredstava za osnovnu školu 2014./2015.

Metode istraživanja i način provedbe istraživanja

U istraživanju čitanaka za niže razrede osnovne škole koristi se postupak rada na dokumentaciji pri čemu se primjenjuju metoda analize sadržaja, metoda deskripcije i komparativna metoda. U analizi sadržaja kombiniraju se kvalitativna i kvantitativna analiza. Za jedinicu analize koristi se tekst s pripadajućim metodičkim instrumentarijem. Više pozornosti pridaje se kvalitativnoj analizi jer je cilj istraživanja pronalaženje poveznica između književnoumjetničkog teksta i sadržaja gospodarske dimenzije Građanskog odgoja i obrazovanja. Kvantitativnom analizom želi se utvrditi zastupljenost tekstova u čitankama i njihov međusobni odnos.

Analiza tekstova u čitankama za niže razrede provodi se prema sljedećim kriterijima:

1. tekstovi tematski vezani uz odnos rezultata učenja i uloženog truda
2. tekstovi koji upućuju na poduzetnost, inicijativnost i kreativnost u rješavanju problema
3. tekstovi s temom novca i štednje
4. tekstovi o zanimanjima ljudi
5. tekstovi o pravima potrošača i reklamama.

3. Rezultati istraživanja i rasprava

Tekstovi tematski vezani uz odnos rezultata učenja i uloženog truda

U prvom tematskom krugu nalaze se tekstovi koji potiču učenike na sljedeće: prepoznavanje vlastitih sposobnosti važnih za uspjeh u učenju, ocjenjivanje svoga učenje kao rada, otkrivanje veza između rezultata učenja i uloženoga truda te pronalaženje najučinkovitijih načina učenja; odgovorno ponašanje - prepoznavanje posljedica prepisivanja, kašnjenja na nastavu ili neispunjavanja obveza; prepoznavanje pravednog vrednovanja te njegovo razumijevanje temeljeno na pravednim kriterijima (*Kurikul GOO*, 2012: 20). Polazište za ostvarivanje navedenih ishoda učenja književnoumjetnički su tekstovi čija je zastupljenost prikazana u tablici 1. Iz tablice je vidljivo da su tekstovi podjednako zastupljeni u svim čitankama. Najveći broj tekstova pronalazimo u čitankama *Od slova do snova 2* i *Od slova do snova 3*, sa po pet tekstova, dok se u čitanci *Moja staza 4* nalazi samo jedan tekst.

Tablica 1.

Zastupljenost tekstova tematski vezanih uz odnos rezultata učenja i uloženog truda

RAZRRED	ČITANKA	Broj tekstova
DRUGI RAZRRED	Marjanović - Škribulja - Gabelica - Gredelj: <i>Hrvatski na dlanu 2</i>	2
	Budinski - Franjčec - Zelenika Šimić: <i>Od slova do snova 2</i>	5
	Zalar- Dvornik - Petruša: <i>Kuća Svemoguća</i>	2
	Centner - Peko - Pintarić - Bakota - Majdenić: <i>Moja staza 2</i>	3
TREĆI RAZRRED	Budinski - Franjčec - Veronek Germadnik - Zelenika Šimić: <i>Od slova do snova 3</i>	5
	Zalar – Dvornik - Petruša: <i>Kuća Igrajuća</i>	2
	Centner - Peko - Pintarić - Bakota - Majdenić: <i>Moja staza 3</i>	2
	Težak - Polak: <i>Carstvo riječi</i>	3
ČETVRTI RAZRRED	Budinski - Franjčec - Veronek Germadnik - Zelenika Šimić: <i>Od slova do snova 4</i>	3
	Centner - Peko - Pintarić - Bakota - Majdenić: <i>Moja staza 4</i>	1
	Marjanović - Škribulja - Gabelica - Gredelj: <i>Hrvatski na dlanu 4</i>	4
	Zalar - Dvornik - Petruša: <i>Kuća Putujuća</i>	4

Kvalitativna analiza pokazuje tematsku povezanost tekstova sa sadržajima gospodarske dimenzije te mogućnost poticanja na odgovorno ponašanje preko zadatka iz ponuđenoga metodičkog instrumentarija. U čitankama za drugi razred pronalazimo dvanaest takvih tekstova.⁵

Priča Vesne Marjanović *Trošenje vremena (Hrvatski na dlanu 2)* govori o dječaku koji nije znao dobro isplanirati svoje vrijeme. Stvaralački zadatak potiče učenike na rješavanje problema: *Prikaži stripom ili slikovnicom kako i na što trošiš svoje vrijeme u jednom danu.* Učenike možemo potaknuti i zadatkom: *Istaknute riječi u tekstu „sat vremena“ zamijenite riječima „pola sata“.* Izračunajte koliko biste vremena uštedjeli. Poticaj za razgovor o sličnoj temi (planiranje vremena, obveze i odgovornost) tekst je Zlate Kolarić-Kišur *Dva Franceka (Moja staza 2)* uz koji slijedi stvaralački zadatak: *Zamisli dva Franceka. Jedan je Francek iz priče, a drugi je pristojan i odgovoran. Napiši nekoliko rečenica o jednom i drugom Franceku.* Motivacija za pjesmu Grigora Viteza *Neobjašnjiv događaj (Kuća Svemoguća)* najavljuje temu kašnjenja: *Kako se osjećaš kad zakasniš na nastavu?*

⁵ Zbog ograničenog broja stranica nije moguće prikazati kvalitativnu analizu svih tekstova. Prikazat će se samo ogledni primjeri.

Svoj odgovor zapiši na papir i stavi u „čarobnu“ kutiju. Izvucite nekoliko odgovora i pročitajte.

U čitankama za treći razred pronalazimo dvanaest tekstova, a najčešća tema je odnos uloženog truda i rezultata učenja. *Hoće li olovka i gumica pomoći Ivanu da zasluži dobre ocjene?* pitanje je kojim se autorice obraćaju učenicima uz igrokaz Daniele Totić *Olovka, gumica i bilježnica (Moja staza 3)*. Da dobre ocjene rezultiraju znanjima koja svijet čine boljim mjestom za život, učenici saznaju kroz strip Joška Marušića *Odlikašići (Moja staza 3)*. Strip upućuje na odgovornost učenika vezanu uz budućnost u 21. stoljeću o čemu se može povesti rasprava u razredu. Šaljiva pjesma Stjepana Jakševca *Đački svijet od 1 do 5 (Moja staza 3)* na slikovit način prikazuje vrijednost pojedine ocjene, a zadatci potiču učenike na razmišljanje: *Razmišljaš li o svojim ocjenama? Znaš li objasniti zašto je neki tvoj rad ocijenjen baš tom ocjenom? Imaš li drugih prijedloga kako vrednovati znanje?* Odnos oca i sina koji je pri kraju školske godine dobio sedam jedinica, opisan je u priči Božidara Prosenjaka *Sedam jedinica (Kuća igrajuća)* i može se sažeti u jednoj rečenici koju otac upućuje sinu: *Sinko, ne želim te istući, nego ti želim pomoći!*

Dvanaest zanimljivih priča o zgodama iz školskog života nude nam čitanke za četvrti razred. Ispitivanje, ocjenjivanje i prepisivanje svakodnevne su situacije u školi koje književnica Sanja Polak vješto povezuje u priči *Nisi mi više prijateljica (Hrvatski na dlanu 4)*. Zadatak u metodičkom dijelu poziva učenike na promišljanje: *Je li prepisivanje potrebno?* Priča o zaboravljivom Petru *Vježba za zaboravne Maje Flego (Hrvatski na dlanu 4)* svojim sadržajem i pitanjem uz tekst potiče na promišljanje: *Što ti činiš kako ne bi zaboravila/zaboravio važne stvari? Koje stvari nikada ne zaboravljaš?* Igrokaz Ivanke Borovac *Tajna jednog imenika (Od slova do snova 4)* potiče učenike na samokritičnost i promišljanje o osobnim uspjesima. Motivacijskim zadatkom: *Bliži se kraj školske godine. Jeste li zadovoljni svojim uspjehom? Zašto?* autori uvode učenike u priču Eve Janikovszky *Učenička knjižica (Kuća Putujuća)*. Nakon interpretacije slijedi rasprava: *Pokazuju li našu vrijednost i dobrotu samo dobre ocjene?* i poziv učenicima na preuzimanje uloge onoga koji ocjenjuje: *Imaš poseban zadatak: u učeničku knjižicu svoje prijateljice ili prijatelja možeš zapisati nekoliko svojih zapažanja o njezinim/njegovim dobrim osobinama. Što bi zapisala/zapisao?*

Tekstovi o zanimanjima ljudi

Učenici se kroz tekstove o zanimanjima ljudi upoznaju s radnim životom i zanimanjima iz neposredne okoline i društva čime se ostvaruju pretpostavke za oblikovanje stavova o jednakoj vrijednosti svakoga zanimanja koje radom

osigurava sredstva za život (*Kurikulum GOO*, 2012: 20). U tablici 2 prikazana je njihova zastupljenost. U čitankama za drugi razred ukupno je dvadeset jedan tekst s temom zanimanja ljudi, ali se uočava nerazmjer u odnosu broja tekstova u pojedinim čitankama. Brojem prednjači čitanka *Kuća Svemoguća*, dok je u čitanci *Moja staza 2* zastupljen samo jedan tekst. U čitankama za treći razred broj tekstova je ujednačen (po tri, ukupno petnaest), osim u čitanci *Moja staza 3* u kojoj se nalazi čak šest tekstova. U čitankama za četvrti razred jedanaest je tekstova, a najveći je broj tekstova u čitanci *Kuća Putujuća* (njih pet).

Tablica 2.
Zastupljenost tekstova o zanimanjima ljudi

RAZRED	ČITANKA	Broj tekstova
DRUGI RAZRED	Marjanović - Škribulja - Gabelica - Gredelj: Hrvatski na dlanu 2	7
	Budinski - Franjčec - Zelenika Šimić: Od slova do snova 2	4
	Zalar – Dvornik - Petruša: Kuća Svemoguća	9
	Centner – Peko – Pintarić – Bakota – Majdenić: Moja staza 2	1
TREĆI RAZRED	Budinski - Franjčec – Veronek Germadnik - Zelenika Šimić: Od slova do snova 3	3
	Zalar – Dvornik - Petruša: Kuća Igrajuća	3
	Centner – Peko – Pintarić – Bakota – Majdenić: Moja staza 3	6
	Težak - Polak: Carstvo riječi	3
ČETVRTI RAZRED	Budinski - Franjčec – Veronek Germadnik - Zelenika Šimić: Od slova do snova 4	3
	Centner – Peko – Pintarić – Bakota – Majdenić: Moja staza 4	1
	Marjanović - Škribulja - Gabelica - Gredelj: Hrvatski na dlanu 4	2
	Zalar – Dvornik - Petruša: Kuća Putujuća	5

Prvo zanimanje s kojim se susrećemo u čitanci *Kuća Svemoguća* doneseno je šaljivom pjesmom Zvonimira Baloga *Pekar* o prvom pekaru na svijetu. Autorice pozivaju učenike na stvaralačke zadatke u skupinama: *Napišite zanimljivosti iz života ovog pekara. Kako se zvao? Kada je progovorio, a kada prohodao? Zašto je počeo peći kruh? Na satu likovne kulture možete od tijesta izraditi spomenik prvoj pekarici, prvom pekaru.* Ulomak iz *Poštarske bajke* Karela Čapeka nalazi se u dvjema čitankama za drugi razred, *Hrvatski na dlanu 2* i *Kuća*

Svemoguća. Autorice nakon interpretacije pozivaju učenike na istraživanje i kreativno rješavanje problema: *Posjeti poštanski ured u svome mjestu i doznaj tko tamo radi. Zamislite da imate Kolbabin problem (pismo bez adrese). Kako biste ga riješili?* Studentska priča *Vuk i tri prašćića (Kuća Svemoguća)* opisuje inovativnost i domišljatost prašćića građevinara. Autorice igrom motiviraju učenike na produblivanje doživljaja: *Budite mali građevinari. Od lego-kockica sagradite kućice za svoje plišane igračke. Kad kućice budu gotove, opišite kako izgledaju.* U istoj čitanci opisano je i zanimanje balerine (*Deva plesačica* Arnolda Lobela). Priča ostavlja na malog čitatelja snažnu poruku kako se upornošću može postići gotovo sve što u životu poželimo.

U čitankama za treći razred petnaest je tekstova s temom zanimanja ljudi. Sanja Pilić u priči *Kako sam postala književnica (Carstvo riječi)* upoznaje učenike sa zanimanjem književnice, a autorice ih potiču na kreativno pisanje: *Zamisli da si glumac, slikar ili doktor za životinje. Napiši kratku priču.* Tekst Josipa Balaška *Prvotravanjska šala (Carstvo riječi)* šaljiva je priča o životinjama iz zoološkog vrta koje pokušavaju namaknuti sredstva za život. U tekstu se navode zanimanja koja su dodijeljena životinjama prema njihovim sklonostima i sposobnostima. Naslov pjesme Vjekoslava Majera *Kestenjar (Od slova do snova 3)* izrijekom upućuje na temu, a zadatak na istraživanje: *Potraži kestenjara te ga zamoli da ti odgovori na neka pitanja. Svoja pitanja i odgovore zapiši u bilježnicu.* Sadržaj tekstova upućuje na razgovor o zanimanjima ljudi, ali uočavamo manje stvaralačkih zadataka nego u čitankama za drugi razred. Broj tekstova o zanimanjima ljudi znatno je manji u čitankama za četvrti razred što možemo obrazložiti postavljanjem drukčijih kriterija pri izboru tekstova. Jedan od kriterija uvjetovan je tematskim interesima učenika, a drugi nastavnim planom i programom. Priča Stjepana Lice *Isus u radionici sa svetim Josipom (Kuća Putujuća)* naglašava vrijednost rada kroz prikaz stolarskog zanata. Autorice pozivaju učenike: *Razgovarajte o tome kakvih sve ima zanata. Zbog čega su korisni? Ako je netko od odraslih iz obitelji djece u razredu majstorica/majstor kakvog zanata, zamolite ju/ga da dođe i o tome vam priča.*

Težak posao pisanja dječjeg romana opisan je u ulomku *Spasonosno rješenje* Ericha Kästnera (*Kuća Putujuća*). Za čitanje priče učenici su motivirani pitanjem: *Što misliš, je li teško biti književnik? Kako nastaju književna djela: romani, pripovijetke, pjesme, bajke...?* Priča o dimnjačaru *Bomboni iz drvarnice* Josipa Balaška (*Od slova do snova 4*) poticaj je za istraživanje: *Koja zanimanja danas više ne postoje ili su vrlo rijetka? Zašto je do toga došlo?*

Tekstovi koji upućuju na poduzetnost, inicijativnost i kreativnost u rješavanju problema

Prema *Kurikulu Građanskog odgoja i obrazovanja* učenici bi na kraju četvrtoga razreda trebali znati što je poduzetnost, kako se postaje poduzetan te razlikovati oblike poduzetnosti koji pridonose dobrobiti zajednice od onih koji joj štete (*Kurikulum GOO*, 2012: 20). Zadani ishodi učenja mogu se ostvarivati kroz književnoumjetničke tekstove koji kod učenika potiču inovativnost, domišljatost, inicijativnost i kreativnost u rješavanju problema. Tablica 3 prikazuje zastupljenost tekstova s temom poduzetnosti. Najmanji je broj tekstova u čitankama za drugi razred (ukupno osam, po dva teksta u svakoj čitanci). U čitankama za treći razred je dvanaest tekstova, dok ih je u čitankama za četvrti razred četrnaest. Brojem tekstova ističe se čitanka *Kuća Putujuća* (6). Tematski interesi učenika razlikuju se kod učenika različite dobi pa je broj tekstova ovoga tematskog kruga znatno veći u čitankama za četvrti razred.

Tablica 3.

Zastupljenost tekstova koji upućuju na poduzetnost, inicijativnost i kreativnost u rješavanju problema

RAZRED	ČITANKA	Broj tekstova
DRUGI RAZRED	Marjanović - Škribulja - Gabelica - Gredelj: Hrvatski na dlanu 2	2
	Budinski - Franjčec - Zelenika Šimić: Od slova do snova 2	2
	Zalar – Dvornik - Petruša: Kuća Svemoguća	2
	Centner – Peko – Pintarić – Bakota – Majdenić: Moja staza 2	2
TREĆI RAZRED	Budinski - Franjčec – Veronek Germadnik - Zelenika Šimić: Od slova do snova 3	3
	Zalar – Dvornik - Petruša: Kuća Igrajuća	3
	Centner – Peko – Pintarić – Bakota – Majdenić: Moja staza 3	4
	Težak - Polak: Carstvo riječi	2
ČETVRTI RAZRED	Budinski - Franjčec – Veronek Germadnik - Zelenika Šimić: Od slova do snova 4	2
	Centner – Peko – Pintarić – Bakota – Majdenić: Moja staza 4	2
	Marjanović - Škribulja - Gabelica - Gredelj: Hrvatski na dlanu 4	4
	Zalar – Dvornik - Petruša: Kuća Putujuća	6

Naslov teksta *Slavoljub Penkala - izumitelj suvremene pisaljke* Borisa Puhlovskog (*Moja staza 2*) izrijeком upućuje na temu inovativnosti. Autorice stvaralačkim zadatkom potiču učenike na kreativno osmišljavanje vlastitog izuma: *Što silno želiš naučiti, a ne možeš? Zamisli izum koji bi ti to omogućio. Opiši svoj izum: kako bi izgledao, kako bi radio i čemu bi služio. Možeš ga i nacrtati. Sve crteže i opise skupite u vašu slikovnicu/knjigu izuma.* Pjesnikinja Dubravka Bauernfreund pjesmom *Pritisni prstom glavu (Hrvatski na dlanu 2)* poziva učenike u svijet mašte, na izmišljanje i smišljanje priča: „Ma, pritisni prstom glavu/i vjeruj mi, imat ćeš/i ti priču pravu!“ A kako prodati sestru „što vječito cendra i tužaka“, razmišlja Shel Silverstein u šaljivoj pjesmi *Prodaje se (Kuća Svemoguća)* i poziva učenike na „poduzetničku“ igru: *Organizirajte razrednu tržnicu. Igrajte se kupaca i prodavača. Razmislite, što biste sve mogli prodavati? Koje bi bile cijene vaših proizvoda?* Čitanke za treći razred nude više tekstova i poticajnih zadataka za razvijanje poduzetnosti. U igrokazu Marije Šorše *Bajka o dva lj (Carstvo riječi)* pokušava se riješiti problem truljenja jabuke. Na pitanje *A kako ćemo onda pomoći našem drvetu?* učenici kritičkim promišljanjem dolaze do kreativnog rješavanja problema. I stvaralački zadatak upućuje učenike na inovativnost: *Što je jabukoda? Smisli recept kako se pripravlja. Kad bi ti imao/imala eliksir života, što bi napravio/napravila?* Priča Sanje Pilić *Naslikani vrt (Od slova do snova 3)* poziva na akciju bojenja tužnih, zapuštenih zidova, ograda i klupa u našem okruženju: *Što kažete na jedno bojenje? Bilo bi lijepo kad bi svi pothodnici, podvožnjaci, svi betonski zidovi bili lijepo oslikani. „Zašto se ne bi napravila/I sprava za znanje?/Ona se lijepo ukopča noću/I prenosi u glavu znanje, Iz koje god želiš knjige,/A ti spavaš i ležiš bez brige...“* stihovi su pjesme Grigora Viteza *A zašto ne bi? (Moja staza 3)*, u kojoj inovativni dječak „rado izmišlja i smišlja“. *Što bi se zaista dogodilo da netko izmisli tu spravu?* poticajno je pitanje za razgovor. Stupanj razvijenosti emocionalno-intelektualnih i perceptivnih sposobnosti učenika utječe na drukčiji pristup izboru tekstova i osmišljavanju metodičkog instrumentarija u čitankama za četvrti razred. Tekstovi otkrivaju nove mogućnosti spoznavanja svijeta i sebe u tome svijetu. Šaljiva priča Sanje Pilić *Hoću letjeti (Hrvatski na dlanu 4)* opisuje upravo jednog takvog dječaka koji je imao „fiks-ideju“ - naučiti letjeti. I učenicima je ponuđena mogućnost smišljanja „fiks-ideja“ u zadatku: *Što znači imati fiks-ideju? Imaš li ti ponekad takve ideje? Pričaj o njima.* Slične ideje ima dječak u priči Sanje Pilić *Istraživač Filip (Od slova do snova 4)* koji povećalom i mikroskopom istražuje svijet oko sebe, okom i srcem, tražeći „skriveno svjetove u nevidljivome“. „Nema kraja tome što sve možeš smisliti ako razmišljaš. I možeš smišljati cijeli život.“ citat je iz priče Ophelie Dahl *Moj otac (Kuća Putujuća)* u kojoj autorica opisuje svoga oca Roalda Dahla, izumitelja i pronalazača. Učenici se u priču uvode pitanjem: *Tko je najmaštovitija*

osoba koju poznaješ?, a stvaralačkim zadacima tema se produbljuje: Razmišljaj i smišljaj. Načini popis zanimljivih ideja za svoje slobodno vrijeme. Priča Dragutina Horkića Dizalica sa živom kukom (Kuća Putujuća) opisuje domišljatost japanskih ribara koji koriste hobotnicu da bi izvukli porculanske vaze s dna mora. Slijedi razgovor: Razgovarajte o domišljatosti. Može li nam ta vrlina pomoći u školi? Kako? Prisjetite se još kojega primjera ljudske domišljatosti. U tri čitanke za četvrti razred (Moja staza 4, Hrvatski na dlanu 4, Kuća Putujuća) ulomci su iz dječjeg romana Mate Lovraka Družba Pere Kvržice, u kojima inicijativu pokreću skupine djece. Rečenicom iz teksta „Mi ćemo ga učiniti bajnim za ljetovanje!“ potičemo učenike na iznošenje ideja o uređenju zapuštenih dijelova njihova mjesta.

Tekstovi s temom novca i štednje

Tekstovi iz ovoga tematskoga kruga upućuju na važnost planirane kupnje i na posljedice neodgovornoga i neracionalnog trošenja novca. Tablica 4 prikazuje zastupljenost tekstova u čitankama. Šest je tekstova u čitankama za drugi razred, njih osam u čitankama za treći razred, a samo jedan tekst pronalazimo u čitankama za četvrti razred. Razvidno je da se broj tekstova iz ovoga tematskoga kruga smanjio u četvrtome razredu.

Tablica 4.
Zastupljenost tekstova s temom novca i štednje

RAZRED	ČITANKA	Broj tekstova
DRUGI RAZRED	Marjanović - Škribulja - Gabelica - Gredelj: Hrvatski na dlanu 2	2
	Budinski - Franjčec - Zelenika Šimić: Od slova do snova 2	1
	Zalar – Dvornik - Petruša: Kuća Svemoguća	1
	Centner – Peko – Pintarić – Bakota – Majdenić: Moja staza 2	2
TREĆI RAZRED	Budinski - Franjčec – Veronek Germadnik - Zelenika Šimić: Od slova do snova 3	1
	Zalar – Dvornik - Petruša: Kuća Igrajuća	2
	Centner – Peko – Pintarić – Bakota – Majdenić: Moja staza 3	1
	Težak - Polak: Carstvo riječi	2
ČETVRTI RAZRED	Zalar – Dvornik - Petruša: Kuća Putujuća	1

Možemo li odgovornim ponašanjem olakšati život ljudima oko sebe? pitanje je kojim se bavi Enes Kišević u pjesmi *Kako se može štedjeti mama* (*Moja staza 2*). Autorice vješto koriste pjesmu za poticajno pitanje: *Je li ušteda velika ako se uštedi jedna plaća?* („Kad knjige i torbu/držiš u redu,/ti mami uštediš plaću jednu.“) Što se dogodilo s dječakom koji je mislio da je novac najvažniji u životu, opisao je Božidar Prosenjak u priči *Novac* (*Moja staza 2*). Matijina tvrdnja „Najvažniji je novac“ poticaj je učenicima za raspravu, a osobna pitanja *Dobivaš li i ti novac od starijih? U kojim prigodama? Što činiš s dobivenim novcem?* poticaj za razgovor o racionalnom trošenju džeparca. Naslov pjesme Blanke Dovjak-Matković *Štedionica za smijeh* (*Carstvo riječi*) upućuje na mogućnost povezivanja sadržaja pjesme s temom novca i štednje. Autorice učenicima postavljaju poticajna pitanja i istraživački zadatak: *Što bi bilo dobro štedjeti osim smijeha i novca? Zašto? Kad se obilježava Dan štednje? Ako ne znaš, pitaj u najbližoj banci ili štedionici.* U priči Janoscha Eckerta *Hajde, idemo naći blago* (*Kuća Igrajuća*) važnost novca i bogatstva stavlja se u odnos prema važnosti prijateljstva. Postupci štedljivoga, škrtog hrčka i lualice cvrčka prikazani su kroz razgovor u igrokazu Jagode Truhelke *Cvrčak, božji tucak* (*Moja staza 3*). Igrokaz je poticaj za razgovor o osobinama važnim za pravilno upravljanje osobnom imovinom.

Tekstovi o pravima potrošača i reklamama

U nižim razredima osnovne škole učenici bi trebali znati razlikovati dobru od loše reklame te steći osnovna znanja o pravima potrošača i načinima na koja se ona štite (*Kurikulum GOO*, 2012: 20). Iz tablice 5 je razvidno da je u čitankama zastupljen mali broj tekstova (četiri teksta u svih dvanaest čitanki) koji upućuju na prava potrošača i upoznaju učenike s pojmom reklame.

Tablica 5.

Zastupljenost tekstova o pravima potrošača i reklamama

RAZRED	ČITANKA	Broj tekstova
DRUGI RAZRED	Zalar – Dvornik - Petruša: Kuća Svemoguća	1
TREĆI RAZRED	Budinski - Franjčec – Veronek Germadnik - Zelenika Šimić: Od slova do snova 3	1
	Zalar – Dvornik - Petruša: Kuća Igrajuća	1
	Centner – Peko – Pintarić – Bakota – Majdenić: Moja staza 3	1

Jedini tekst koji izrijekom upućuje na temu učenički je rad (Juraj Đurinović, 5. r.) (*Anti*)reklama za knjigu (*Kuća Igrajuća*) koji antireklamom reklamira knjigu po uzoru na reklame komercijalnih televizijskih programa. Pitanje u interpretaciji potiče na razmišljanje: *Na kakve te televizijske emisije podsjeća ova antireklama?*, a stvaralački zadatak na praktičnu aktivnost: *U paru osmislite dobru reklamu za neku knjigu*. Tekst je izvrstan predložak za raspravu o lošim i dobrim reklamama te proizvodima koji se smiju i ne smiju reklamirati. Učenici mogu istražiti koliko se često loše reklame pojavljuju u medijima. Igrokaz Nade Iveljić *Šestinski kišobran (Moja staza 3)* poticaj je učenicima na osmišljavanje reklame o Ivekovu šestinskom kišobranu prema podacima koji se nalaze u tekstu (crveni kišobran tipičnih šara izrađen u Šestinama 1895. godine...) ili na snimanje reklame o nekoj zanimljivosti iz zavičaja. Kvantitativna analiza čitanaka za drugi, treći i četvrti razred pokazala je veliku zastupljenost tekstova s temama vezanima uz sadržaj gospodarske dimenzije Građanskog odgoja i obrazovanja. Najviše je tekstova o zanimanjima ljudi (njih 46). Slijede tekstovi o odnosu rezultata učenja i uloženog truda (njih 36) i tekstovi o poduzetnosti, inicijativnosti i kreativnom rješavanju problema (njih 34). Znatno je manji broj tekstova s temom novca i štednje (13 tekstova), a najmanje je tekstova o pravima potrošača i reklamama (njih 4). Kvalitativna analiza pokazala je da su analizirani tekstovi tematski povezani sa sadržajima gospodarske dimenzije što otvara mogućnost međupredmetnoj povezanosti. Metodički dobro osmišljena pitanja i zadatci iz ponuđenih metodičkih instrumentarija poticaj su učiteljima i učenicima za raznolike aktivnosti. Učenici se upućuju na kreativno rješavanje problemskih situacija, istraživanje, pisanje, igru, praktične aktivnosti, raspravu, diskusiju, igre uloga. Praktičnim djelovanjem stječu se znanja, razvijaju vještine, stavovi i vrijednosti potrebni za aktivno i odgovorno sudjelovanje učenika u društvenom životu.

4. Zaključak

Nacionalni okvirni kurikulum stavlja odgoj i obrazovanje u funkciju razvoja osam ključnih kompetencija. Građanska kompetencija temelji se na pravima i odgovornostima učenika, a sadržaji Građanskog odgoja i obrazovanja razrađuju se u šest međusobno višestruko povezanih strukturnih dimenzija. Jedna od dimenzija je gospodarska, a njezini sadržaji uključuju odgovorno gospodarstvo, poduzetnost i poduzetništvo, pravo na učenje za konkurentnost na tržištu i zaštitu potrošača. Povezivanje pojedinih predmetnih područja sa sadržajima Građanskog odgoja i obrazovanja potiče aktivnost i odgovornost učenika, a nastavne sadržaje čini životnima i korisnima. Istraživanje je pokazalo kako

se integriranjem nastavnih sadržaja istodobno može razvijati i predmetna i građanska kompetencija. Analiza književnoumjetničkih tekstova u čitankama za niže razrede osnovne škole uputila je na brojne mogućnosti poticanja učenika na inovativnost, poduzetnost i kreativnost u rješavanju problema.

LITERATURA

1. Baranović, B., Štibrić, M., Domović, V. (2007). *Obrazovanje za poduzetnost – perspektiva osnovnoškolskih učitelja i nastavnika*, U: Sociologija i prostor 45 (str. 339-360). Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
2. Bognar, L. (2004). *Analiza tekstova u osnovnoškolskim čitankama*. U: Metodčki ogledi (str. 17-30). Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
3. Marušić, P. (2011). *Vrjednovanje književnih tekstova u suvremenim osnovnoškolskim čitankama (teorijski okviri za vrjednovanje čitanki)*. U: A. Peko (ur.). *Dijete i jezik danas. Dijete i tekst* (str. 71-86). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera.
4. Rosandić, D. (2005). *Metodika književnoga odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
5. *Građanski odgoj i obrazovanje. Modul Zaštita potrošača. Priručnik za učitelje* (2009). Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
6. *Katalog obveznih udžbenika i pripadajućih nastavnih sredstava za šk. god. 2014/15.* (2014). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
7. *Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja* (2012). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Agencija za odgoj i obrazovanje.
8. *Nacionalni okvirni kurikulum* (2010). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
9. *Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja* (2014). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
10. *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
11. *Priručnik za nastavnike. Pomoć u provedbi građanskog odgoja i obrazovanja* (2013). Zagreb: Centar za mirovne studije. Mreža mladih Hrvatske.

LITERARY TEXT AS AN INCENTIVE FOR THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC DIMENSION OF CIVIC EDUCATION IN LOWER CLASSES OF PRIMARY SCHOOL

Abstract: *The economic dimension is one of six structural dimensions of Civic Education. The contents of economic dimension include responsible economic, enterprise and entrepreneurship, the right to learn to compete in the market and consumer protection. Since the curriculum of Civic education carried out, and cross-curricular, paper wishes to point to the possibility to link teaching literature with amenities of Civic Education. The analysis of Croatian language readers for lower classes of primary school indicated to literary texts which encourage development of the economic dimension of Civil Education. The texts are divided by default themes (learning outcomes): the relationship between learning outcomes and effort invested, enterprise, money and savings, consumer rights - advertising and people's vocation. Selected literary texts will serve as examples in achieving objectives of the economic dimension of Civic Education through teaching literature with an emphasis on methodological possibilities.*

Keywords: economic dimension, literary text, reader, methodical possibilities